

“Vam prendre consciència del corpus nacional als seixanta gràcies a Max”

Eliseu Climent i Corberà (Llombai, 1940) és editor d'EL TEMPS. Amic personal de Max Cahner des de finals dels cinquanta, explica en aquesta entrevista com es van anar bastint els vincles entre el País Valencià i Catalunya, amb un personatge clau que féu de nexce comú, Joan Fuster.

Eliseu Climent va conèixer Max Cahner quan estudiava a València. Climent i un grup de joves valencians van fer un viatge iniciàtic a Barcelona, on contactaren també amb Jordi Pujol.

L'acció cultural i política de Max Cahner sempre va estar marcada per un concepte de nació que anava més enllà del Principat. De fet, vós vàreu formar part dels primers contactes de Cahner amb el País Valencià. Com van començar aquests vincles?

—Si algú ha tingut al cap des de sempre la nació catalana en tota la seua amplitud han estat Joan Coromines i Max Cahner. L'any 1959, en Max vingué a València per mitjà de Miquel Tarradell, aleshores catedràtic d'arqueologia de la Universitat de València (Premi d'Honor de les Lletres Catalanes l'any 1977), que féu de connexió entre Max Cahner i Joan Fuster. Venien a conèixer un petit grup de joves que acabàvem d'entrar a la universitat, una universitat buida i grisa en què tothom parlava castellà, però el cert és que nosaltres no teníem consciència gairebé ni de tenir la mateixa llengua! Què volien, aquests senyors de Barcelona?, ens preguntàvem. Aquella visita era absolutament exòtica per a nosaltres. Vam acabar reunits a l'hotel Lauria, i en Max ens explicà que dirigia la revista *Germinabit*—que es transformaria en *Serra d'Or*—i que havien vingut per fer subscriptors al País Valencià.

Aleshores ens ho vam creure, perquè no teníem ni idea de l'entramat polític que suposava aquella primera reunió. En realitat, havien tingut notícia que a la Universitat de València havia entrat una nova generació d'universitaris i volien saber si es podia bastir una primera xarxa d'acció conjunta entre Catalunya i el País Valencià. No sé què pensaven trobar-se, però nosaltres érem un petit nucli, pagat pels nostres pares i provinents gairebé tots dels jesuïtes, que modestament anàvem fent feina a la universitat.

—Els vàreu interessar força, perquè al cap de poc, un grup de valencians viatgés a Barcelona.

EL TEMPS

Climent i Cahner, als anys seixanta, en una de les primeres trobades Catalunya-País Valencià. A la dreta, Climent, Cahner i Joan Francesc Mira, a la capçalera d'una manifestació el 25 d'Abril.

RAFA GIL

—Sí, a principis de 1960, Joan Fuster, amb qui ja teníem una certa relació, ens va dir que ens pagaven un viatge d'una setmana a Barcelona per Pasqua. No sabíem qui anava al viatge, i ens van citar a l'estació del Nord de València. Érem una quinzena de joves de diversa procedència, alguns del món agrícola, de la indústria, universitaris, etc., un petit grup que Fuster havia triat. A Barcelona ens van rebre Max Cahner, Jordi Pujol i Ramon Bastardes, que ens van dur en cotxe fins a Montserrat. En Max, com a bon jueu català, ho havia arranjat tot, i teníem un curset que començava a les 9 del matí i acabava a les 9 de la nit. Els professors eren Fuster, Pujol, Josep Benet, Albert Manent i Max Cahner.

—Què en vàreu aprendre, d'aquella reunió?

—Va ser una mena d'electroxoc, una petita gran revolució, perquè allà vàrem arribar a les mateixes conclusions a què hauríem arribat vint anys després. Nosaltres teníem una idea molt remota de la unitat de la llengua, i per descomptat del país, però després d'aquell viatge a Catalunya assumírem, per primera vegada, el corpus nacional total. Gràcies a aquella pensada de Max Cahner, aquells joves valencians prenfem consciència de tota la nació. A partir d'aquell dia, les visites

a Barcelona es van intensificar, i fins i tot ens vam allotjar a casa de nacionalistes catalans, i jo vaig anar a casa d'en Max. Temps després vàrem saber que la llista dels joves valencians l'havia fet Fuster, un gran amic de Cahner, i que el viatge l'havien pagat Pujol, Benet i Max; 10.000 pessetes cadascú, que eren molts diners. Com no ens havíem de fer catalanistes rabiosos quan veníem d'aquell país que estava ensorrat i ens trobàvem amb aquesta Catalunya? Després ja vam descobrir que eren una minoria...

—A partir d'aquest primer viatge iniciàtic, quina relació estableix Max Cahner amb el País Valencià, amb Fuster i amb vos mateix?

—Recorde especialment un episodi: un dia em telefonà Max per dir-me que m'enviava un bitllet d'avió perquè vingués a Barcelona ràpidament. Aleshores jo havia arribat d'Anglaterra i duia un blazer blau. En arribar, em van dur al bar Rotonda. Jo hi anava a cegues, sense saber què havia de fer. Allà, a la nit, em recolliren en un cotxe i només em van dir que havia d'anar a Montserrat i escriure amb quitrà el missatge "Jordi Pujol Catalunya". Pujol era a la presó en aquell moment. Jo tenia por perquè allà baix hi havia la Guàrdia Civil, però ho vaig fer. A les 6 de la matinada, era a Manresa

netejan-me. Vaig dormir a casa d'en Max, i em va deixar roba per a vestir-me perquè el meu blazer estava fet malbé. El cas és que, a partir d'aquella anècdota, vàrem començar a treballar conjuntament. Poc després que Pujol fos empresonat el juny de 1960, vàrem anar a Andorra a crear un partit polític per al País Valencià.

—I en Max Cahner, quin paper hi va jugar?

—Fou una figura central, perquè no sols va fer la revolució cultural sinó que va preveure la via política al País Valencià amb el partit que havíem creat, el Moviment Social-Cristià de Catalunya, que acabaria transformant-se primer en Acció Socialista i posteriorment en el Partit Socialista Valencià. Per tant, Max Cahner va posar també la llavor de la creació d'un moviment polític per al País Valencià. A partir d'aquell moment, cada vegada que viatge a Barcelona m'instal·le a casa seva, i ja podeu comptar les conspiracions nocturnes! Als anys seixanta, tot

era trepidant en el món polític i cultural. Ara tinc la sensació que la gent treballa a un altre ritme.

—**Max Cahner també va crear Edicions 62. El primer llibre publicat per l'editorial, el dia de Sant Jordi de 1962, fou *Nosaltres, els valencians*, de Joan Fuster. Tota una declaració de principis.**

—Sens dubte, Max Cahner ja té la intenció de marcar l'editorial des de l'inici amb un replantejament valencià. En Max va demanar aquest llibre a Fuster. Potser l'hauria fet igualment, o potser no, perquè era un llibre delicat. Fos com fos, Edicions 62 naixia recollint l'esperit del primer viatge que ell va fer a València i les successives reunions a Barcelona.

—**També entreu al món editorial de la mà de Max Cahner?**

—Sí, ell ens hi va animar. El meu pare era vinater, i jo no en sabia res, del món del llibre! Però ell havia muntat la Central del llibre català, i aleshores ens va proposar, a Rosa Raga i a mi

—que jo aleshores estava estudiant— de muntar la Central del llibre valencià. En una València que no havia vist un llibre en català, l'estratègia que havia pensat en Max consistia a anar a cases de rics, amb adreces que ja ens havia proporcionat, deixar uns quants llibres i tornar la setmana següent per si el senyor en volia cap. I allò va començar a rodar! Ell havia dissenyat una xarxa que tenia de tot: editor, venedor de llibres a domicili, distribuïdora... Era una petita revolució en el món editorial. Vam instal·lar la seu en un pis que ens va deixar un amic en un barri perifèric, i vam començar aquesta aventura. El sector del llibre em va anar engrescant, i al cap d'un temps és quan li dic a Rosa Raga, que estava als departaments d'alemany, català i italià a la universitat, que ens donara un cop de mà. Ens vam engrescar i vam acabar creant la llibreria 3i4. El que és jo, a la llibreria, vaig estar-hi només tres mesos. De fet, va ser Rosa qui la va portar sempre fins que la vam donar a Acció Cultural.

Ella és la que va gestionar això, com tantes i tantes coses. La inauguració de la llibreria va ser tot un esdeveniment a València, i ens vam estrenar amb el primer volum de l'*Obra completa* de Joan Fuster, obra de Max Cahner.

—**La vessant cultural de la tasca de Max Cahner no s'entendria sense la vessant política. Com va continuar la relació política amb el País Valencià més enllà dels llibres?**

—Cahner venia molt sovint a Sueca a veure en Fuster, i en una de les reunions nocturnes conspiratives que celebràvem a casa seua, Fuster va dir: "He pensat que al País Valencià ningú no sap què és un Estatut, perquè no n'hem tingut. Hauríem de fer un Estatut". Era l'any 1974 i, efectivament, ens vam posar a fer un avantprojecte d'Estatut d'Autonomia del País Valencià! Vam muntar una comissió integrada per Cahner, Benet, Rafael Ribó, Enric Solà i jo mateix. La majoria de les llarguíssimes reunions de treball les vam fer a Barcelona, a casa de Max Cahner, i a València a casa d'Enric Solà. Fins que va sortir l'Estatut, que vam anomenar Estatut d'Elx. No havíem anat a Elx, però vam considerar que la nació arribava fins a Elx i l'havíem d'integrar. Per tant, Max és també una part de l'ànima del primer projecte estatutari valencià.

Quan arriba la Constitució espanyola, amb l'article 145 que prohibeix la federació de comunitats autònomes, en Max reacciona i ens crida perquè fem un manifest de rebuig. El vam fer, i només el vam firmar una trentena de persones, entre les quals, Carod-Rovira, Josep Benet, Vicent Ventura, Jordi Carbonell, Fuster... CiU havia rubricat la Constitució, però suposo que mai no imaginaven que hi podia haver una situació política com l'actual, en què es pogués plantejar una relació més enllà de l'autonomia clàssica. En tot cas, aquest manifest va ser l'única reacció a la barbaritat de la prohibició de federació, és a dir, que Max Cahner no abandonava la política tot i que fes cultura, perquè tenia una idea de la cultura absolutament instrumental per a fer avançar el país.

—**Max Cahner fou nomenat conseller de Cultura en el primer govern de Jordi Pujol, l'any 1980. A partir**

PRATS I CAMPS

“En Max sempre va tenir clar que la cultura tenia un valor instrumental per a construir els Països Catalans”, sosté Eliseu Climent.

d'aquell moment, els vincles oficials de Catalunya amb el País Valencià s'intensifiquen i es produeixen ober-tament?

—D'entrada, ell va crear les estructures d'estat culturals d'aquest país, això és innegable. Quan el fan conseller, les relacions amb el País Valencià augmenten notablement, perquè al darrere ja no sols hi havia filosofia, sinó un govern que dóna suport a aquesta idea. Es va produir una reunió important entre Pujol, Fuster, Trias Fargas, Max i jo mateix, en què es van decidir moltes coses importants en aquest sentit.

—Jordi Pujol creia en aquests vincles, o deixava que Cahner anés fent?

—No era Max Cahner, però sí que pensava que d'una manera o altra érem un país, i donava joc perquè confiava

“Cahner va crear les estructures culturals del país, aquest és un mèrit innegable”

en el seu conseller, en Fuster i en mi mateix. Per tant, les relacions es van intensificar i es van consolidar molts projectes. Potser perquè era alemany, en Max tenia la idea nacional tan integradora de tots els Països Catalans, que en l'última etapa de la seva vida va fer els quatre volums de *Literatura de la revolució i la contrarevolució (1789-1849)*, estudiant el teatre a tots els racons del país..

—En Max Cahner, essent conseller, tampoc no faltava a la cita dels Premis Octubre.

—No sols això, sinó que venia el dia abans i ajudava Rosa Raga —editora de 3i4— a organitzar les taules dels convidats! Penseu que eren uns 800 convidats! L'amistat era tal que no li importava gens ser conseller i estar enganxant paperets a les taules de convidats!

—En el vostre cas, amb Max Cahner us ha unit una relació d'amistat intensa que s'ha mantingut fins a la seva mort, que va molt més enllà de l'activisme cultural i de país.

—Absolutament. Hi havia una amistat personal profunda, no sols amb mi, sinó amb tota la meva família i, especialment, amb Rosa Raga, amb qui tenia una absoluta confiança. Per a mi, en Max

ha estat un germà, i en Joan Fuster, per qui sentia una profunda devoció, ens va unir a tots dos encara més. Hi ha un episodi molt significatiu el dia de la mort de Fuster, el juny de 1992: arribà des de Barcelona un senyor a casa de Fuster dient que era un familiar seu i que volia veure el testament. Però ell mai no ens havia dit que tingués família. Aleshores, en mirar el testament, vam comprovar que en Max, en Joaquim Maluquer, Fermí Cortés i jo mateix apareixíem com a marmessors de Fuster. Al carrer hi havia centenars de persones que no podien accedir a la casa, i a dins, una picabaralla considerable. Hi havia Joan Llerma, aleshores president de la Generalitat valenciana, i l'alcalde de Sueca. Tot va venir de la proposta de Llerma, que va dir que volia que Fuster tingués un enterrament com el de Victor Hugo. Volia una capella ardent a la Generalitat. Però l'hereu s'hi negava en rodó. Després d'una forta discussió, amb Max defensant aferrissadament que Fuster havia d'anar a la Generalitat —perquè Fuster era un símbol, i Fuster volia ser un símbol— vam acabar cedint, perquè s'hauria produït un gran escàndol.

Gemma Aguilera